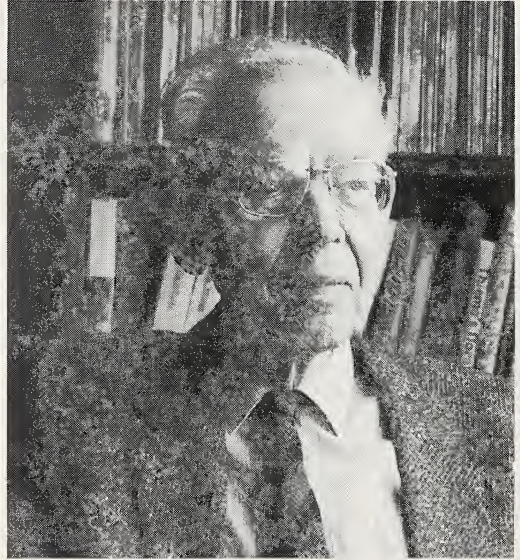

In memoriam B.J. Lempke (1901-1993), een biografie en een bibliografie

WILLEM HOGENES & HARRY VAN OORSCHOT

Met het overlijden van B.J. Lempke verloor de Nederlandse Entomologische Vereniging niet alleen één van haar meest prominente leden maar ook de nestor van de Nederlandse lepidopterologie. Doordat zijn gezondheid, mede door zijn gevorderde leeftijd, de laatste jaren wat achteruit was gegaan en hij zich niet meer zó voor zijn hobby kon inzetten als vroeger, had hij zijn verenigingstaken al stuk voor stuk aan anderen overgedragen. Toch zullen de meesten zich herinneren dat hij zich tot het einde actief voor de studie van de Nederlandse macrolepidoptera heeft ingezet.

Barend Jan Lempke werd als eerste kind (er zouden er nog vier volgen) geboren in een timmermansgezin in Amsterdam. Van jongs af aan was hij geïnteresseerd in de natuur, hoewel die interesse zich in eerste instantie vooral richtte op de planten. Op de lagere school bewees Lempke zich als een zeer goede leerling en op aanraden van zijn onderwijzer werd hij door zijn vader via de middelbare school naar de Gemeentelijke Kweekschool voor Onderwijzers en Onderwijzeressen geleid. Lempke bleef uitblinken en bij het verlaten van de kweekschool op 26 juni 1920 (18 jaar oud!) werd hem de Bouman-Prijs toegekend. Een prijs die uitsluitend werd uitgereikt als leerlingen bij directeur en leraren redten gaven tot "bijzondere tevredenheid over gedrag, ijver en bekwaamheid". De periode op de kweekschool was voor Lempke's belangstelling voor de natuur van groot belang. Als kwekeling had hij het recht om te lenen uit de universiteitsbibliotheek en zodoende kreeg hij toegang tot literatuur die anders grotendeels onbereikbaar zou zijn gebleven en bovendien kreeg hij biologielessen van Jac. P. Thijssse. Thijssse stimuleerde Lempke waar mogelijk en schonk hem zelfs een exemplaar van de tweede druk van D. ter Haar's "Onze Vlinders", omdat hij terecht meende dat Lempke dat

B. J. Lempke in maart 1991 (foto mevr. M. van Dam).

boek zelf op dat moment onmogelijk zou kunnen betalen.

Van 1920 tot 1930 gaf Lempke les op lagere scholen in Amsterdam terwijl hij ondertussen in zijn vrije tijd studeerde voor de akten Engels die hij nodig had om ook in het middelbaar onderwijs te mogen lesgeven. Ondertussen bouwde hij ook aan zijn vlindercollectie en publiceerde zijn eerste artikelen in *Entomologische Berichten*. In 1926, een jaar na zijn huwelijk met Maria Christina Ponger, werd Lempke op voorspraak van L.J. Toxopeus, lid van de Nederlandse Entomologische Vereniging. Al deze activiteiten kostten natuurlijk veel tijd en toen Lempke in 1930 als leraar Engels werd aangesteld op de Jacob Marisschool voor M.U.L.O. te Amsterdam, besloot hij geen tijd meer te besteden aan het behalen van verdere onderwijsakten maar al zijn vrije tijd te gebruiken voor het bestuderen van de Nederlandse vlinderfauna.

In 1934 verwierf het Zoölogisch Museum Amsterdam de insektencollecties van Dr.

J.Th. Oudemans, Dr. H.J. Lyclama á Nijeholt en Dr. D. Mac Gillavry. Omdat hierdoor het merendeel van de collecties Nederlandse Lepidoptera voor onderzoek toegankelijk werd zag Lempke een unieke kans om een nieuw overzicht van de Nederlandse Macrolepidoptera samen te stellen. In augustus 1935 maakte hij met de conservator Dr. J.B. Corporaal de afspraak dat hij in drie jaar een Catalogus van de Nederlandse Macrolepidoptera zou publiceren. De taak bleek groter dan verwacht; sindsdien was Lempke iedere woensdagmiddag op de afdeling Entomologie van het Zoölogisch Museum aan te treffen en de "catalogus" verscheen in elf delen tussen 15 november 1936 en 15 januari 1953. Bij het verschijnen van het elfde deel was het eerste echter verouderd en Lempke begon direct te werken aan de zestien supplementen die van 30 december 1953 tot 17 november 1970 zouden verschijnen.

Vanwege zijn kennis van vreemde talen maar vooral ook om zijn kennis van het nieuwe Nederlands (de "nieuwe spelling" van 1 mei 1947) werd Lempke in 1948 gevraagd om de redactie van Entomologische Berichten over te nemen van Dr. G.L. van Eyndhoven. Dit zware werk heeft hij volgehouden tot 1987 toen het tijdschrift definitief van uiterlijk en inhoud zou veranderen. In de negenendertig jaar van zijn redacteurschap veranderde E.B. van een tweemaandelijks tijdschrift, waarin het bestuur van de Nederlandse Entomologische Vereniging zijn mededelingen voor de leden en de vergaderingsverslagen kwijt kon, in een maandblad voor en door alle leden van de vereniging. Door de inspirerende artikelen en vooral ook door de "korte mededelingen" waarin vele faunistische en biologische nieuwtjes voor de Nederlandse entomofauna werden gepubliceerd werd het blad zeer gewild bij de Nederlandse entomologen, die het steevast op de eerste van de maand in hun brievenbussen aantreffen. Onder Lempke's leiding verschenen in het blad zelfs artikelen in vreemde talen en werden ook artikelen van niet-leden (meestal buitenlanders) geplaatst. Hierdoor werd het tijdschrift ook steeds belangrijker als "ruiltijdschrift" voor de bibliotheek.

Sinds 1930 toen het boek "The Migration of Butterflies" door C.B. Williams uitkwam, werd Lempke bijzonder geïntrigeerd door het verschijnsel vlindertrek en meer nog door het feit dat eigenlijk niemand hier iets zinnigs over kon vertellen. In 1939 deed de "Phaenologische Vereniging" een oproep in de dagbladen om waarnemingen te verkrijgen van de dat jaar blijkbaar zeer schaarse *Atalanta*. De bemoedigende respons op deze oproep deed bij Lempke het plan postvatten om in Nederland een trekvlinderonderzoek te starten, zoals dat in 1931 in Engeland was begonnen door T. Dannreuther. In 1940 plaatst hij via het artikel "Migreerende Lepidoptera" een oproep tot medewerking in Entomologische Berichten en ook nu weer is de respons van de Nederlandse lepidopterologen goed en kan Lempke al in 1941 een overzicht van de "Trekvlinders in 1940" publiceren. De daarop volgende jaarlijkse registratie levert interessante gegevens op en mede daardoor blijven de Nederlandse waarnemers het onderzoek trouw. Zo trouw dat Nederland zich nu met trots het enige land mag noemen waar trekvlinderregistratie meer dan vijftig jaar lang ononderbroken heeft plaatsgevonden. Niet alleen in Nederland werd Lempke's trekvlinderwerk op prijs gesteld: op 24 mei 1952 ontvangt hij een waarderingsprijs uit handen van zijn Engelse voorganger T. Dannreuther, voorzitter van de Insect Immigration Committee van de South-Eastern Union of Scientific Societies. Lempke krijgt de prijs voor de artikelen "The Migrating Macrolepidoptera of Holland in comparison with those of Great Britain" en "Tien jaar trekvlinderonderzoek in Nederland" en bovendien voor "your kind thought in always printing your "Summaries" in English as so few of us can read Dutch".

Bij het samenstellen van de "catalogus" beperkte Lempke zich niet tot het napluizen van de grote museumcollecties. Omdat hij een zo compleet mogelijk beeld wilde geven van de fenologie, verspreiding en variabiliteit van de Nederlandse Macrolepidoptera zocht hij contact met praktisch iedere verzamelaar in het land met het verzoek om diens verzameling te mogen bekijken. Op deze bezoeken, die vaak

aanleiding werden voor herhaalde jaarlijkse excursies naar interessante terreintjes in de buurt, maakte Lempke door zijn bescheiden en zachtmoedige karakter vele vrienden. Voor de jongere vlinderliefhebbers, die nog bij hun ouders woonden, waren Lempke's bezoeken zelfs het hoogtepunt van het jaar. Door het "hoge bezoek" gingen de ouders iets meer zien in de hobby van hun zoon en de zoon kreeg op vrijwel iedere vraag een antwoord. Tegelijkertijd liet Lempke door zijn eigen vragen blijken dat hijzelf ook niet alles wist. Hierdoor en door zijn charmante gedrag ontstond bij de vlinderamateurs een "jongens-onder-elkaar-gevoel" dat doorwerkte naar de liefhebbersdagen op het Zoölogisch Museum en de vergaderingen van de Afdeling Noord-Holland en Utrecht. Ook bracht Lempke van de jaarlijkse bezoeken altijd nieuwe aanwinsten voor de museumcollectie met zich mee. Dit varieerde van een enkel doublet van een interessante variëteit of een zeldzame soort tot gehele collecties als mensen door verminderde interesse of anderszins niet meer in staat waren om hun collectie te onderhouden. Op die manier groeide de museumcollectie tot een prachtig overzicht van de nationale vlinderfauna, dat als zodanig uniek is in de wereld. Lempke wist dit en hij was daar trots op. Maar gelukkig was hij niet de enige: als dank voor zijn museumwerk ontving hij in 1960 de "Zilveren Museum-medaille" van de Stad Amsterdam en in 1991 de legpenning "Natura Peperit Scientiam" van het Zoölogisch Museum.

Waardering voor zijn wetenschappelijke werk (vastgelegd in meer dan 300 artikelen!) kreeg Lempke in 1968 in de vorm van de Uyttenboogaart-Eliassen prijs, die toen voor het eerst werd uitgereikt, en in 1985 door de benoeming tot erelid van de Societas Europaea Lepidopterologica. Als dank voor het werk dat Lempke voor de Nederlandse Entomologische Vereniging heeft verricht, werd hij in 1960 benoemd tot lid van verdienste.

Bijna zestig jaar lang heeft Barend Jan Lempke als middelpunt gefungeerd voor alle activiteiten die er rondom de studie van de Nederlandse Macrolepidoptera werden ont-

plooid. Sinds zijn pensionering was hij bijna dagelijks bezig met het op orde houden van "zijn" collectie in het Zoölogisch Museum van de Universiteit van Amsterdam. Op die plaats werd hij gewaardeerd en gerespecteerd en was hij bovenal een toeverlaat voor allen die zijn reusachtige kennis op dit terrein nodig hadden. Met zijn overlijden is die kennis niet verloren gegaan, omdat die is vastgelegd in vele artikelen. Maar bovenal is die kennis terug te vinden in de monumenten die hij zelf ter nagedachtenis heeft opgericht: de Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera en de Nederlandse vlindercollectie in het Zoölogisch Museum.

Bibliografie B.J. Lempke

Van de tientallen "korte mededelingen" in Entomologische Berichten zijn slechts die in de bibliografie opgenomen, die aanvullingen of verbeteringen bevatten op andere, grotere artikelen. De vele boekbesprekingen zijn volledig buiten de bibliografie gehouden.

- 1919 De Heispinner. - *Levende Nat.* 24: 186-188.
- 1920 Iets over de Beervlinder. - *Levende Nat.* 24: 372-373.
- 1926 Iets over witjes. - *Levende Nat.* 30: 345-347.
- 1926 Het Vuurvlindertje. - *Levende Nat.* 31: 124-125.
- 1926 Het Hooibeestje. (*Coenonympha pamphilus* L.). - *Levende Nat.* 31: 220-222.
- 1927 Eenige aberraties van Lepidoptera, in 1926 gevangen. - *Ent. Ber., Amst.* 7: 219-220.
- 1927 Het Argus-blauwtje. *Lycæna argus* L. - *Levende Nat.* 32: 24-26.
- 1928 Onze Wilgen-Xanthia's. - *Levende Nat.* 32: 352-355.
- 1928 Lepidoptera van Texel. - *Ent. Ber., Amst.* 7: 334-336.
- 1929 *Vanessa urticae* L. ab. *alba* Ray. - *Ent. Ber., Amst.* 8: 26-27.
- 1930 Inlandsche aberraties van Lepidoptera. - *Ent. Ber., Amst.* 8: 68-69.
- 1930 A propos de la priorité chez certaines aberrations. - *Lambillionea* 30: 86-92, 113-115, 150-152, 162-166.
- 1931 A propos de la priorité chez certaines aberrations. - *Lambillionea* 31: 15-20, 26-28, 60-68, 117-119, 181-184.
- 1931 Aantekeningen betreffende Lepidoptera. - *Ent. Ber., Amst.* 8: 184-186.
- 1931 *Polygonia c-album* L. - *Ent. Ber., Amst.* 8: 186-188.
- 1931 Aantekeningen betreffende Lepidoptera. - *Ent. Ber., Amst.* 8: 239-240.
- 1931 Tweede generatie van *Smerinthus populi* L. - *Ent. Ber., Amst.* 8: 241-243.